

ทศวรรษ 14 ตุลาฯ : ทศวรรษที่ประชาชนอยากมีส่วนร่วม

เสรี พงศ์พิศ

10 ปีที่ผ่านมา ประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศมีความกระตือรือร้นอยากมีส่วนร่วมในการปกครอง แบ่งปันอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม แต่เงื่อนไขสังคมไทยไม่ได้เอื้ออำนวยต่อความอยากที่ชอบธรรมดังกล่าว ประชาชนได้สัมผัสรัฐสแต่เพียงปลายลิ้น หากได้รับส่วนแบ่งที่ควรจะได้รับไม่ ยังคง “ออกอยากทิวไส” ทางอำนาจต่อไป แต่เมื่อเป็นสิทธิอันชอบธรรม ประชาชนก็ไม่ได้หยุดนิ่ง คงค้นร้นต่อสู้ต่อไป

หากพิจารณา 10 ปีที่ผ่านมาในประเด็นดังกล่าว น่าจะแบ่งระยะเวลาอย่างหยาบ ๆ ออกเป็นสองช่วง ช่วงแรกตั้งแต่ 2516 ถึง 2520 ช่วงที่สองตั้งแต่ 2521 จนถึงปัจจุบัน ช่วงแรกเป็นช่วงรุกและทดลอง ช่วงที่สองเป็นช่วงแห่งการสรุปบทเรียนและเริ่มต้นใหม่

เหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 2516 เกิดขึ้นในลักษณะที่คนส่วนใหญ่ไม่เคยคาดคิดมาก่อน แต่ก็ไม่ควรจะกล่าวว่าเป็นเพียงเหตุบังเอิญ โครทึ่เชื่อในประวัติศาสตร์การต่อสู้ของประชาชนย่อมไม่เชื่อเรื่องความบังเอิญ มันเป็นผลของการต่อสู้ที่สั่งสมมาโดยคนทั่วไปแม้ปัญญาชนวิเคราะห์ไม่ออกเท่านั้น ประชาชนอยากมีส่วนร่วมมานานแล้ว แต่เงื่อนไขและโอกาสไม่อำนวยเท่านั้น 14 ตุลาฯ คือเงื่อนไขและโอกาสหนึ่งที่พิสูจน์สัญจรธรรมดังกล่าว

แต่เนื่องจากพลังฝ่ายนำไม่เข้มแข็งพอ การจัดตั้งองค์กรประชาชนไม่ชัดเจน สับสน ชกยุทธวิธีที่เหมาะสม พลังประชาชนไม่อาจเติบโตพอที่จะทันรับกับกลุ่มพลังที่เคยมีอำนาจอยู่ก่อน ที่ปรับตัวเองได้รวดเร็วและกลับมามีอำนาจใหม่อีกครั้ง การก้าวจากปริมาณสู่คุณภาพของขบวนการประชาชนครั้งนี้ เป็นการก้าวกระโดดที่พลาพลังและเจ็บปวด

พลังประชาธิปไตยยุคนี้จะมีแก่นน้ำใจที่เป็นหลัก ยุทธวิธีนั้นเอาไว้เรียนในสนาม ขบวนการ

เผยแพร่ประชาธิปไตยของนักศึกษาและปัญญาชนที่ออกสู่ชนบท เริ่มไปได้ไม่นานก็ต้องถอยร่นกลับ สหพันธ์ชาวไร่ชาวนาแห่งประเทศไทยก่อตั้งและรวมกลุ่มชาวหาชาวไร่ทั่วประเทศกว่าล้านคนในเวลาเพียงไม่ถึงสองปีก็แตกกระจายเพราะผู้นำถูกลอบสังหารกว่า 30 คนในช่วงเวลาไม่ถึง 3 ปี พลังกรรมกรที่รวมตัวเป็นสหภาพก็ถูกแบ่งแยกในที่สุด ปัญญาชนที่รวมกันตั้งพรรคการเมืองก็เหลือแต่เพียงชื่อพรรคเท่านั้น

พิจารณาสถานการณ์ในช่วงนี้จากองค์กรนำก็น่าจะสรุปได้ว่า เป็นความล้มเหลวอย่างสิ้นท่า แต่หากจะพิจารณาจากประวัติศาสตร์ของประชาชนเอง นี่เป็นเพียงช่วงหนึ่งของการก้าวไปข้างหน้าทำให้บทเรียนที่มีคุณค่า ที่ปลุกสำนึกของพวกเขาได้ระดับหนึ่ง พิจารณาสถานการณ์จากสภาพชีวิตจริงของพวกเขาจะเห็นว่า ระหว่างสภาพการณ์ก่อน 14 ตุลา ฯ กับหลัง 14 ตุลา ฯ ก่อน 6 ตุลา ฯ กับหลัง 6 ตุลา ฯ แทบจะไม่มีอะไรที่แตกต่างกันเลย พวกเขายังถูกเอาโรคเอาเปรียบต่อไป ยังต้องกินร่นปากกักตุนดินอยู่ต่อไป และที่แน่ ๆ พวกเขาจะต้องต่อสู้ต่อไป

บทเรียนที่องค์กรถือว่าตนเป็นผู้นำ น่าจะสรุปได้ในช่วงแรกนั้นก็คือ ความหลงคิดว่าตนเองเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ประชาชนเป็นผู้ตาม ผู้สนับสนุน คนเป็นผู้คิดและวางแผน ประชาชนเป็นผู้ทำตามแผน ความหลงคิดว่ามาจากความเข้าใจแบบชนชั้นที่คิดว่า ตนเล่าเรียนมาสูงกว่า รู้มากกว่า ย่อมนำทางได้คิดว่า ประชาชนก็อชาติ

ทาส ต้องเรียนรู้ว่าการมีส่วนร่วมคืออะไร ประชาธิปไตยคืออะไร รูปแบบคลาสสิกที่ไม่ได้แตกต่างไปจากรูปแบบประเพณีของฝ่ายที่มีอำนาจ ใช้อ้อยแคะอย่างใด นั่นคือรูปแบบของ ผู้ให้-ผู้รับ ผู้รู้-ผู้ไม่รู้ ผู้นำ-ผู้ตาม พลังที่แยกเป็นสองส่วน โดยส่วนหนึ่งนำและส่วนหนึ่งตาม พลังนั้นย่อมแตกสลายหรือถูกทำลายได้โดยง่าย และที่เกิดขึ้นก็เป็นเช่นนั้น

องค์กรนำของขบวนการประชาธิปไตยยังเข้าใจว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนร่วมกับแนวคิดและวิธีการที่ตนเองเสนอ คำกล่าวสโลแกนที่ว่า "ศรัทธาในประชาชน" หรือ "รักประชาชน" ในส่วนลึกแล้วยังเป็นแต่เพียงความตั้งใจเท่านั้น ในทางปฏิบัติได้เป็นเช่นนั้นไม่ ความศรัทธาและความรักในประชาชนจะเกิดขึ้นจริงจังก็คือเมื่อเรารู้ว่าประชาชนเป็นใคร คิดอย่างไร คัดสนใจอย่างไร มีวิถีชีวิตอย่างไร ถือคุณค่าแบบไหนและต้องการอะไร คำตอบซึ่งจะค้นหาจากตำราเล่มใดไม่ได้ คำตอบซึ่งคนที่เพียรพยายามศึกษาแบบร่วมชีวิตจริงกับประชาชนเท่านั้นจะพบได้ เพราะมันไม่ใช่เพียงลมปากที่ประชาชนจะตอบคำถาม แต่เป็นวิถีชีวิตที่คนศรัทธาในพวกเขาจริง ๆ ยอมรับพวกเขาและพร้อมที่จะเรียนรู้เท่านั้นจะเข้าใจได้ จริง ๆ แล้วพวกเขามีศักยภาพพอที่เข้าใจเรื่องการมีส่วนร่วม เรื่องการเมือง เรื่องประชาธิปไตย เรื่องการต่อสู้ แคศักยภาพของพวกเขาไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร คนที่ออกไปหาพวกเขาเปลี่ยนแปลงเพียงหน้าตาทำ

นั้น จากข้าราชการเป็นนักศึกษาปัญญาชน แต่
วิธีการจะไม่น่าตกค้างกันเลย ลึก ๆ พวกเขา
ก็ "คู่มือ" ว่าไม่รู้เรื่อง ไม่มีความสามารถ ไม่
มีศักยภาพ

ว่ากันจริงๆแล้ว ช่วงแรกนี้ได้มีการวิเคราะห์
สังคมไทย ได้มีการวางแผน แต่การวิเคราะห์นั้น
ยังมองจากเบื้องบน ไปสู่เบื้องล่าง จากคนชั้นกลาง
ลงไปสู่มวลชน มวลชนยังเป็นมวลชนที่ถูกถือว่า
ไม่มีระบบระเบียบ การวางแผนเน้นที่ระดับภาค
และระดับประเทศ โดยที่ "ฐาน" ไม่ได้รับการ
เห็น ชุมชนแต่ละแห่งถูกถือเป็นส่วนหนึ่งของภาค
และของประเทศมากกว่าที่จะได้รับความสนใจและ
ยอมรับว่า ชุมชนแต่ละแห่งนั้นเป็นสังคมหนึ่งที่มี
โครงสร้างที่สมบูรณ์แบบในตัวของมันเอง หากแต่ละ
ชุมชนอันเป็นสังคมที่สมบูรณ์ พัฒนาคุณภาพขึ้น
มาได้ ว่างแหใหญ่ระดับภาคและประเทศก็ย่อมจะ
แข็งแรงและยากแก่การทำลาย

นอกจากนั้นประเด็นที่ได้จับการหยิบยกเพื่อ
การจัดตั้งองค์กรประชาชนก็เห็นที่เรื่องเศรษฐกิจ
จะเห็นได้จากการรวมกลุ่มชาวไร่ชาวนา การจัด
ตั้งสหพันธ์ฯ การก่อตั้งและรวมสหภาพ ก็คือการ
สร้างพลังต่อรองเพื่อผลทางเศรษฐกิจแทบทั้งสิ้น
จะมีแนวและการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการเมืองแต่
เพียงส่วนน้อยเท่านั้น

กระบวนการ "เร่งรัดพัฒนา" ประชาธิปไตย
ดำเนิน ไปอย่างรีบเร่งเหมือนกับจะรู้ล่วงหน้าว่า

เวลาที่จะดำเนินการมีอยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น แม้
สำหรับองค์กรนำ กระบวนการจะล้มเหลว แต่ก็
เป็นการพิสูจน์อย่างหนึ่งว่า ประชาชนมีศักยภาพ
มีความสามารถและอาจมีส่วนร่วม ไม่เช่นนั้น
แล้ว สหพันธ์ชาวไร่ชาวนาคงไม่มีสมาชิกอยู่ทั่ว
ประเทศ สหภาพและกลุ่มกรรมกรกรรวมตัวกัน
ไม่ได้มากมายเหมือนในช่วงนั้น

ช่วงหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ เป็นช่วงเวลาที่
องค์กรนำฝ่ายประชาธิปไตยแตกสลาย ที่เหลืออยู่
ก็คือบุคคลในแวดวงต่างๆและประสบการณ์ที่เจ็บ
ปวด องค์กรสนับสนุนประชาธิปไตยที่ไม่ได้กล่าว
ถึงตอนนั้นก็ยังคงมีอยู่ต่อไป แต่ปรับวิธีการ
ทำงานตามสถานการณ์ การเมืองในอุทิศเพื่อการ
พลเรือน กลุ่มองค์กรเหล่านี้ คือ องค์กรที่ทำงาน
กับประชาชนในด้านเฉพาะต่าง ๆ เช่นการพัฒนา
ชนบท พัฒนาชุมชนในสลัมในกรุงเทพฯ ทั้งนี้โดย
ไม่นับองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านการสงเคราะห์
ซึ่งเข้าได้กับทุกสถานการณ์การเมือง อย่างไรก็ดี
องค์กรสนับสนุนก็มีเพียงจำนวนน้อย มีข้อช่วย
การทำงานที่จำกัด ไม่ได้เป็นพลังที่ต่อต้านหรือ
ทำลายอำนาจของฝ่ายปกครองแต่อย่างใด และนี่
ก็คือเงื่อนไขใหม่ที่บุคคลที่สนับสนุนการมีส่วนร่วม
ของประชาชนเริ่มมองเห็น องค์กรเหล่านี้ได้เกิด
ขึ้นอีกมากมายในช่วงหลังนี้ ที่มีอยู่แล้วก็ปรับคน
ทำงานเพิ่มขึ้น ขยายข่ายงานออกไป องค์กรที่มี
บทบาทเด่นคือสังคมภายนอกก็องค์กรที่เกี่ยวข้องกับ

สิทธิมนุษยชน ซึ่งเริ่มด้วยการรณรงค์เพื่อการปล่อยผู้ต้องหาราว 6 ตุลา ฯ รวมทั้งกรณีอื่น ๆ ทั้งในเมืองและชนบท ซึ่งสืบทอด “ประเพณี” ที่กลุ่มทนายความ นักกฎหมายบางกลุ่มได้ริเริ่มนับแต่หลังกรณีกบฏสันติภาพมาแล้ว แต่วิธีการทำงานมีการเผยแพร่ข่าวสารต่างๆสู่ประชาชนทางสื่อมวลชนเพื่อเป็นการศึกษาอีกด้านหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า ยุทธวิธีได้เปลี่ยนแปลงไป ไม่มีองค์กรระดับชาติที่ทำงานระดับชาติในช่วงแรก ไม่มีความรีบเร่งจนเกินไปและ ไม่มีความหมายในสายตาของผู้นำช่วงแรก ซึ่งในตอนต้น ๆ ของช่วงที่สองนี้ก็มีท่าทีว่าจะเป็นอย่างนั้น บุคคลที่ทำงานในองค์กรเอกชนหรือของรัฐเพื่อการพัฒนาและสิทธิมนุษยชนล้วนเป็นคนหนุ่มสาวซึ่งส่วนใหญ่เพิ่งจบจากมหาวิทยาลัย หรือเพิ่งเลิกเรียนหันมาทำงาน ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ช่วงแรกมาก่อน ยัง “อ่อน” ประสบการณ์ในการทำงานในองค์กร ยังมีการ “ควบคุม” และนำทางโดยคณะผู้บริหารขององค์กรนั้น ๆ ซึ่งมีทั้งก้าวหน้าและอนุรักษ์ แต่ไม่ขำขัน “เด็ก” เหล่านี้มักเริ่มเรียนรู้มีการรวมกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีการสรุปบทเรียนจากอดีต จากองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้มักร้อยกึ่งมีองค์กรสนับสนุนที่สามารถรวบรวมตัวประสานงานกันอย่างสม่ำเสมอ ช่วงเวลา 5 ปีที่ผ่านมาไม่นานเลยสำหรับการสรุปบทเรียนและการแสวงหาแนวทางใหม่ของคนหนุ่มสาวเหล่านี้เพื่อเขาจะเข้าใจจำการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อสร้างสรรค์สังคมที่ดีกว่าหมายถึงอะไร

ความพยายามขององค์กรที่ทำงานกับประชาชนในช่วงหลังนี้ มีลักษณะเด่นที่การทำงานร่วมกับกลุ่มชาวบ้าน หมู่บ้านหรือชุมชน แต่ละองค์กรก็มีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง ทั้งเนื้อหาข้างงานก็แตกต่างกันไป จึงดูเหมือนว่า กระจุกกระจายและไม่มีการประสานกันแต่อย่างใด ยิ่งกว่านั้น แม้ในแต่ละองค์กรเอง ชุมชนต่าง ๆ ที่องค์กรนั้นทำงานร่วมอยู่ก็หาได้มีการประสานงานกันแต่อย่างใดไม่ มีแค่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเท่านั้นที่ได้พบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเป็นครั้งคราว แต่ก็เป็นเรื่องที่น่าจะเข้าใจได้ว่า ระยะเริ่มต้นจุดเน้นหนักอยู่ที่ชุมชนแต่ละแห่งเอง ที่ต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพก่อนที่จะประสานงานกันระดับกว้างต่อไป ซึ่งความกึกก้องกล่าวได้มีการวิพากษ์วิจารณ์ในช่วงไม่กี่ปีมานี้ว่า เป็นแนวทางที่คับแคบเกินไป การทำงานระดับลึกและกว้างน่าจะประสานและไปพร้อมกันได้ เพราะจะเป็นการเสริมกัน ประสบการณ์ของชาวบ้านแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน พวกเขาพูดภาษาเดียวกัน น่าจะเรียนรู้จากกันได้เร็วกว่าที่ฝ่ายที่สาม (องค์กรจากภายนอก) จะรับเป็นตัวกลางเพื่อสื่อประสบการณ์จากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่ง จึงได้มีการริเริ่มการแลกเปลี่ยน ประสานงานกันไม่เพียงในระดับผู้ประสานงานจากองค์กรภายนอก หรือผู้นำจากท้องถิ่นเท่านั้น แต่รวมไปถึงตัวหรือกลุ่มชาวบ้านเองด้วย แนวโน้มดังกล่าวกำลังดำเนินไป และคาดว่าจะก้าวไปได้อีกนาน

การทำงานกับประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ในระยะแรกของช่วงที่สองไม่ได้แตกต่างไปจากช่วงแรก คือ ระหว่างปี 2516-2520 เท่าใดนัก สิ่งที่เปลี่ยนไปคือคนที่ทำงานเท่านั้น งานต่าง ๆ ในชุมชนจึงอาจจำแนกออกได้เป็นสองประเภท คือ การจัดองค์กรประชาชนและการจัดระบบชุมชน ในช่วงแรกและระยะแรกของช่วงหลัง “การจัด” ทั้งสองรูปแบบเน้นหนักที่การแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของชุมชน เครื่องมือที่ใช้จึงเป็นโครงการเศรษฐกิจต่าง ๆ เช่น สหกรณ์ ธนาคารป๋ย ธนาคารควาย ธนาคารยา โครงการแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกและการบริโภค เป็นต้น ความจริง ความตั้งใจเดิมของผู้ริเริ่มโครงการเหล่านี้คือ ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้ชุมชนต่าง ๆ ที่รับโครงการดังกล่าวเรียนรู้การแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน เป็น “แบบฝึกหัด” อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาอื่นๆต่อไป แต่ส่วนใหญ่ปรากฏว่า โครงการเหล่านี้แก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ส่วนหนึ่งก็จริง แต่ได้ก่อให้เกิดปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมขึ้นมาอีกจำนวนมาก ยังมีการแตกแยก การเอาใจเอาเปรียบ หรือบางแห่งเกิดปัญหาเหล่านี้ซึ่งไม่เคยมีมาก่อนหรือมีเพียงส่วนน้อย

ประสบการณ์เหล่านี้ ใต้นำไปสู่การสรุปบทเรียนที่ว่า จริงๆแล้ว ความตั้งใจที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาค่าง ๆ นั้น ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากที่องค์กรของรัฐทำอยู่เท่าใดนัก เพราะองค์กรพัฒนาและบุคคลที่เรียกตนเองหรือถูกเรียกว่านักพัฒนาต่างก็ยัง “ยึดเยียด” แนวคิด

แนวทาง และวิธีการต่างๆให้แก่ประชาชน ไม่แตกต่างไปจากที่ประชาชน “มีส่วนร่วม” กับโครงการเงินผันหรือโครงการสร้างงานในชนบท หรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแผน 4 แผน 6 เช่นเดียวกันกับเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการเมือง ซึ่งวัดกันที่จำนวนของผู้ใช้สิทธิ์ในการเลือกตั้ง ซึ่งจำนวนไม่น้อยที่ไปเพราะผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่าอย่างอื่น แต่อย่างไรก็ดี แม้กระบวนการจะดำเนินมาเช่นนี้ก็มิได้หมายความว่า ทุกอย่างล้มเหลว อย่างน้อยประชาชนก็ได้แสดงให้เห็นว่า พวกเขาไม่ได้ “โง่” อย่างที่ใคร ๆ ถิกกัน ไม่ได้ถูกหลอกใช้ฝ่ายเดียว เพราะส่วนหนึ่งก็ฉลาดและมีความสามารถพอที่จะหลอกทั้งนักพัฒนาและนักการเมืองได้

การสรุปบทเรียนในระยะสองสามปีที่ผ่านมา นี้ชี้ให้เห็นว่า ความพยายามสร้างคุณภาพของชุมชนโดยอาศัยโครงการเศรษฐกิจที่ถูกเสนอเข้าไปจากองค์กรต่าง ๆ ภายนอกนั้นจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไข ทั้งนี้โดยต้องพิจารณาจากความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยองค์กรที่ทำงานกับประชาชน ไม่ว่าจะเป็นการจัดองค์กรประชาชนหรือจัดระบบชุมชน จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติจากการถนัดคิดหาแนวทางเองที่ได้จากการวิเคราะห์โครงสร้างใหญ่ไปสู่การเน้นการวิเคราะห์โครงสร้างเล็กประสานกับโครงสร้างใหญ่ ให้เกียรติและแสดงความเคารพอย่างจริงจังต่อสภาพที่เป็นจริงของชาวบ้าน สภาพที่เป็นจริงอันหมายถึงภูมิหลัง แนวคิด คำ

นิยม วัฒนธรรมและศักยภาพของชาวบ้านเอง ด้วยทัศนคติใหม่ทั้งกล่าว บุคคลและองค์กรที่คิดว่าตนเองเป็นผู้นำจะต้องอ่อนน้อมถ่อมตนมากกว่าเดิม ถ้าวเกินไปพร้อมกับประชาชนมากกว่าที่จะนำหน้าพวกเขา

มิติใหม่ในการจัดระบบขององค์กรประชาชนได้เริ่มขึ้น นักวิชาการจำนวนไม่น้อยเริ่มให้ความสนใจในแนวทางดังกล่าว แต่ก็ยังไม่แน่ใจในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเท่าใดนัก ในหลักการอาจจะเห็นด้วย แต่ในความเป็นจริงยังอยากสงวนท่าที ความจริง ความสนใจเรื่องประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่น ได้เริ่ม ในแวดวงวิชาการอย่างจริงจังเมื่อประมาณ 10 ปีเศษนี้เอง แต่จนถึงบัดนี้ส่วนใหญ่ยังมีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมเท่านั้น ยังไม่มีการวิเคราะห์ที่จะเสริมงานด้านการจัดองค์กรประชาชนหรือจัดระบบชุมชนโดยตรง แต่ก็ยังดีที่ข้อมูลต่างๆ ยังเป็นประโยชน์ที่จะนำไปวิเคราะห์ต่อในลักษณะที่จะเสริมงานกับขบวนการประชาชนได้

ข้อแคลงใจของนักวิชาการและปัญญาชนมีเกี่ยวกับทัศนคติที่ว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่ว่าเราจะต้องร่วมกับประชาชนมากกว่าที่จะให้ประชาชนร่วมกับเรา เราต้องเดินไปพร้อมกับประชาชนมากกว่าที่จะเดินนำหน้าพวกเขา คำถามที่ปัญญาชนมักจะตั้งก็คือ แล้วประชาชนจะไปไหน เขามองเห็นจุดหมายปลายทางที่แน่ชัดแล้วหรือ เขาเรียนรู้ทฤษฎีสังคมการเมืองมาจากไหน เขาจะ

เอาป๋าย่าค้ายมาประยุกต์กับสังคมที่ซับซ้อนนี้ได้อย่างไร ก่อนที่จะพิจารณาคำถามนี้ เราควรทำความเข้าใจให้ชัดเจนเสียก่อนว่า ไม่มีใครปฏิเสธว่าในเรื่องทฤษฎีแล้ว นักวิชาการและปัญญาชนย่อมรู้มากกว่าชาวบ้าน ในเรื่องวิชาการที่เป็นระบบชาวบ้านย่อมไม่อาจเทียบปัญญาชนได้ แต่คำถามที่น่าจะตามมาก็คือ ทฤษฎีสังคมและการเมืองหรือเศรษฐกิจที่นักวิชาการทั้งหลายรู้จักนั้น โดยพื้นฐานแล้ว เป็นทฤษฎีที่สรุปมาจากสภาพการณ์ที่เป็นจริงของโลก และโดยเฉพาะโลกตะวันตก เป็นทฤษฎีซึ่งส่วนใหญ่เป็นของนักคิดตะวันตก ซึ่งก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีคุณค่า แต่ถึงอย่างไรนักคิดเหล่านั้นก็ย่อมคิดจากข้อสมมุติฐานที่เกิดจากประสบการณ์และจุดยืนของตนเอง ไม่เช่นนั้นคงไม่มีข้อแตกต่างระหว่างมาร์กซ์กับอคม สมิธ หรือแม้กระทั่งมาร์กซ์กับเหมา ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า นักวิชาการไทยมีความสามารถในการวิเคราะห์โครงสร้างใหญ่ระดับโลก แม้ระดับโลก แต่ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นข้อมูลเชิงปริมาณ มีส่วนน้อยที่เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ หรือที่ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ผลของการวิเคราะห์จึงมีคุณค่าแค่เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่เรื่องยากเท่าใดนักที่นักวิชาการจะกำหนดทิศทาง แนวทางและเป้าหมายของสังคมที่ทำการมาอย่างเห็นได้ชัดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้ง 5 แผน ซึ่งฝ่ายที่เกี่ยวข้องก็จะอ้างเสมอว่า ได้ทำการวิเคราะห์วิจัยและ

ตกลงมาอย่างดีถ้วนรอบคอบแล้ว การสร้างนโยบายและกำหนดแผนงานเป็นเรื่องทางสถาบัน และของสถาบันซึ่งจะต้องทำ เพราะหากไม่ทำก็ดูเหมือนจะไม่มีเหตุผลที่มีอยู่ ประเด็นที่อยากจะกล่าวถึงในที่นี้ก็คือ การเปิดพื้นที่คนคิดไปสู่การเข้าร่วมมีส่วนกับขบวนการของประชาชน เดินไปพร้อมกับพวกเขา ไม่ใช่เรื่องที่เลื่อนลอยหรือไร้ทิศทาง เพราะสำหรับประชาชน เป้าหมายกับวิธีการไม่ใช่สองอย่างที่แยกจากกัน อุดมการคือสิ่งที่ เป็นจริงทุกขณะของการเคลื่อนไปในชีวิตประจำวัน หาใช่สิ่งที่วาดวางเอาไว้ข้างหน้าไกล โฟกัสที่นักวิชาการคิดไม่ อุดมการเกิดขึ้นในปฏิสัมพันธ์ระหว่างการทำกับทำ การไต่ถามระหว่างและหลังการกระทำนั้น บทบาทของนักวิชาการและปัญญาชนจึงอยู่ที่ว่า พวกเขาพร้อมที่จะเดินไปพร้อมกับประชาชน ช่วยกันทำช่วยกันคิดมากขึ้นเรื่อยๆ เป้าหมายจะปรากฏขึ้นในทุกย่างก้าว ไปข้างหน้าของประวัติศาสตร์ขบวนการประชาชน ประชาชนอยากและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมอยู่เสมอ ปัญญาชนต่างหากที่ต้องถามตัวเองว่า พวกเขาพร้อมที่จะมีส่วนร่วมกับประชาชนมากขึ้นแค่ไหน มีส่วนร่วมหมายถึงการเริ่มเรียนรู้ร่วมกิจกรรมและความคิด โดยถือว่า เราต่างก็มีหลายอย่างที่ต้องเรียนรู้จากกันและเสริมกันได้ และถือได้ว่า เราต่างก็อยู่ในขบวนการอันเดียวกัน ในลักษณะนี้ หากจะพูดถึงเรื่องการเปลี่ยนจากปริมาณ ไปสู่คุณภาพจึงไม่ใช่เรื่องที่เราจะมองแค่

ประชาชนทั่วไปโดยยกเว้นนักวิชาการและปัญญาชน แต่เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่จะต้องเกิดกับขบวนการทั้งหมด นักวิชาการและปัญญาชนเองยังขาดคุณภาพอีกมากมาย ซึ่งประชาชน มีอยู่แล้ว และหากยอม “ลดทอน” ลงร่วมขบวนการ เขาย่อมจะเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้โดยไม่ยากนัก และหากเป็นไปได้เช่นนั้นจริง นักวิชาการและปัญญาชนย่อมจะสามารถสร้างสรรคทฤษฎีที่เกิดจากประสบการณ์และสภาพที่เป็นจริง ของสังคมไทยสอดคล้องและเป็นพลังได้มากกว่าที่เป็นอยู่ แต่ทั้งหมดก็ไม่ใช่ว่าเรื่องที่เป็นไปได้ง่ายนัก แค่นี้เพราะเป็นเรื่องยากนี้ ไม่ใช่หรือที่เป็นข้อพิสูจน์อย่างหนึ่งว่า คำโต ๆ เช่น ศรัทธา เคารพหรือรักประชาชนยังเป็นคำโต ๆ หากได้เป็นความจริงแต่อย่างใดไม่

น่าจะกล่าวได้ว่า ปลายทศวรรษนับแต่ 14 ตุลา ๖ ขบวนการประชาชนได้เริ่มมองเห็นทิศทางที่ชัดเจนมากขึ้น มีโอกาสในการเข้าร่วมมีส่วนมากขึ้น แม้ว่าโอกาสดังกล่าวจะไม่ “โลดโผน” เหมือนกรณี 14 ตุลา ๖ แต่ก็ เป็นโอกาสที่เบื่อกอยู่ และเบื่อกกว้างมากยิ่งขึ้นในเมื่อบุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เริ่มเข้าใจและยอมรับสภาพการณ์บางอย่างอันเป็นผลของการสรุปทเรียนที่ผ่านมา ยอมรับพลังของประชาชนและเข้าร่วมพัฒนาพลังดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม แต่ถึงกระนั้นก็จำเป็นต้องยอมรับกันว่า ปัจจุบันนี้ยังอยู่ในขั้นเริ่มต้นขั้นแสวงหา ซึ่งเป็นการแสวงหาโดยการปฏิบัติรูปธรรมของการมีส่วนร่วมของประชาชนมีอยู่

หลายรูปแบบ แต่พื้นฐานที่คล้ายคลึงกันคือจิตสำนึกของประชาชนและผู้ทำงานร่วมกับประชาชน ส่วนนี้เองที่จะเชื่อมโยงประสบการณ์ต่างๆ เข้าด้วยกัน ประสบการณ์เป็นเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพได้มากที่สุด

การเปลี่ยนแปลงสังคมที่เริ่มต้นจากฐานคือประชาชนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่หนักแน่นและดำเนินไปด้วยการวิภาษ ไม่มีอำนาจปกครองและครอบงำใดๆ จากอำนาจที่พลังที่มีคุณภาพของประชาชนผู้เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศได้ เหตุการณ์ต่างๆ ในประวัติศาสตร์ล้วนสั่งสมเป็นบทเรียนและประสบการณ์ที่ประชาชนสรุปได้เองเสมอและก้าวต่อไป ไม่ว่าจะบุคคลหรือกลุ่มบุคคลฝ่ายปกครองจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และด้วยรูปแบบไหน 10 ปีที่ผ่านมาคือตัวอย่างหนึ่งของประวัติศาสตร์ที่ชี้ให้เห็นว่า ประชาชนยังถูกถือเป็น object เป็นผู้ที่ต้องทำตามคำสั่ง นโยบาย แผนและทิศทางที่คนส่วนน้อยเป็นผู้กำหนด พวกเขายังไม่ได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็น subject หรือเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ของพวกเขาเอง แต่การค้นคว้าข้อสรุปที่ผ่านมาและที่กำลังดำเนินอยู่ก็คือสิ่งที่บ่งบอกว่าพวกเขามีสิทธิที่จะกำหนดชะตากรรมของตนเอง พวกเขารู้ทิศทางและมีพลังพอที่จะเดินตามทิศทางนั้น ซึ่งมักจะสวนทางกับทิศทางที่ถูกกำหนดจากฝ่ายที่มีอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจหรือสังคม

มองวิวัฒนาการทางสังคมในทศวรรษที่ผ่านมาเช่นนี้ ไม่น่าจะเป็นการทดลองตัวเองและสร้างความหวังที่เลื่อนลอย เป้าหมายของการมองไม่ใช่สถาบันระบอบสูงของฝ่ายปกครอง ไม่ใช่องค์กรของชนชั้นกลางและปัญญาชนซึ่งเคยมีบทบาท แต่เป็นเป้าหมายที่ประชาชนส่วนใหญ่ที่ไม่หยุดนิ่งในการพัฒนาตนเอง ความหวังอยู่ที่การมีส่วนร่วมของพวกเขาซึ่งมีมากขึ้น ปัญญาชนและชนชั้นกลางรวมทั้งบุคคลในฝ่ายปกครองเองบางกลุ่มที่เริ่มเข้าใจและเข้ามามีส่วนร่วมกับพวกเขา หรือมองอีกแง่หนึ่ง ให้โอกาสพวกเขามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น บรรยากาศเช่นนี้น่าจะสร้างความหวังมากกว่าความหดหู่ที่ถดถอย แม้ฝ่ายที่มีอำนาจในสังคมจะมีมาตรการไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อม โดยเจตนาหรือไม่เจตนาที่จะสกัดทอนหรือสะกิดกันพลังดังกล่าว โดยมักอ้างถึงความมั่นคงที่ดี ความไม่พร้อมของประชาชนที่ดี ไม่ให้โอกาสและเงื่อนไขพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่นี่ก็คือสังขรณ์อีกข้อหนึ่งของประวัติศาสตร์ไม่ใช่หรือที่ใครก็ตามที่มีอำนาจไม่ว่าทางใดก็ตามใด ย่อมหวังอำนาจของตน มีแค่แนวโน้มที่จะสะสมพอกพูนอำนาจนั้น แทนที่จะแบ่งปัน และสังขรณ์อีกข้อหนึ่งที่มีอำนาจเหล่านี้มักล้มหรือทำเป็นไม่รู้ก็คือ ผู้ที่มีอำนาจมากที่สุด คือ ผู้ที่แบ่งอำนาจให้ผู้อื่นมากที่สุด เพราะอำนาจที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่ตัวเอง แต่อยู่ที่การยอมรับสนับสนุนของคนอื่นๆ ในสังคมที่มีส่วนร่วมในอำนาจนั้น.